

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון קנ"ט, תשפ"א

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

מחל על כספו מאי-נעימות וכעס

מאחר שהוא, בעלי החנות, רכש את הדגם הוותיק והטוב, שרק עליו הוא יכול להמליץ, בכסף מלא – במחיר הקבוע והיקר יותר, הוא החליט להתעלם מהשיקולים הכלכליים של החברה המשווקת, ולא היה מעוניין להפסיד בעצמו על האופניים, מכאן המחיר, ההשקעה שווה כל שקל, רבים קנו אופניים מדגם זה במחיר הזה במשך כל התקופה ומברכים עליהם בכל יום.

את ראובן, ההסבר לא סיפק. הוא היה ממש כעוס, ואמר שזה בלתי אפשרי ולא הגון, אחרי כל השיקולים, למכור לאדם מוצר ב-3,500 שקלים כשאותו מוצר בדיוק נמכר בקרבת מקום, כמטחוני שיחת טלפון, ב-700 שקלים פחות. "עוד להשאיר בחוץ את השלט הלא-ערדכני 'הזולים ביותר בעיר'...?" חתם את נאומו הספונטני הקצר.

המוכר שתק, ומיד עם תום דבריו הגיש לו את הפתקה שבה היתה רשומה יתרת חובו של ראובן על אופני הכושר, קרע אותה לשניים וסינן מאופק ומבולבל: "מחול לך, מחול לך, שתהיה בריא וחזק, אתה לא צריך להוסיף לי מאומה מעבר לאלף השקלים ששילמת, קח ולך". השתרר שקט מביך, וראובן אסף את עצמו ויצא אל הרחוב הקר.

חלף חורף, יצא ניסן, ושמעון בעל חנות הספורט מתקשר לראובן ומזכיר לו כי ביניהם נותר חוב ישן. ראובן התפלא מאד, הוא הזכיר את ההתרחשות באותו בוקר בחנותו של שמעון ושאל אם שמעון מכחיש את מה שזכור לו בוודאות? החוב נמחל ונקרע כדת וכדין. שמעון אישר את המציאות אך טען שהדברים נעשו כמוכר מתוך כעס ומחמת העלבון שחש מול קהל לקוחותיו, אך ודאי וודאי שליבו לא היה שלם בשעת מעשה עם קריעת הנייר, וודאי שבפועל לא מחל ולו לרגע על הכסף המגיע לו.

האם במצב כזה נותרה בידי שמעון הזכות לתבוע את השלמת התשלום? ניגשו השניים לבית ההוראה.

עיקרי הנושא בהלכה

א. האם מחילה מתוך כעס נחשבת מחילה?

תחילה נבאר האם מחילה מתוך כעס נחשבת מחילה ותופסת

אברהם דוד פרוינד נכנע. בניו האהובים מתחננים לפניו כבר שנים שימכור את דירתו הישנה בניו יורק, הדירה שבה גידל עם רעייתו המנוחה את ילדיהם, יעוזב הכל ויבוא לארץ ישראל להתגורר ליד הילדים והנכדים.

במחיר דירתו הניו-יורקית בעלת המיקום המבוקש, היה בידו לממן רכישת דירה רבת ידיים באחד מפרויקטי היוקרה החדשים במרכז ירושלים. הילדים הירושלמים שטיפלו ברכישת הדירה החליטו להתמסר לאביהם הקשיש ולהעמיד לרשותו את מירב הנוחיות אליה הורגל בחו"ל. ראובן, שידע שאביו מקפיד מאד על בריאותו ונוהג להתעמל מדי בוקר, ניגש לחנות למכשירי התעמלות ורכש עבורו אופני כושר משוכללים עם מגוון תוכניות התעמלות מתאימות.

מחירים הנקוב של האופניים היה 3,500 שקלים, וראובן ששמע דברים טובים על השירות בחנות, שיער שהמחיר בגבול הסבירות, שילם 1,000 שקלים כמקדמה וסיכם שיבוא למחרת לשלם את היתרה.

מה רבתה הפתעתו כאשר בארוחת הערב הראה לו בנו פרסום בעיתון המקומי שהציע את אותם אופניים שרכש הבוקר, במחיר 2,800 שקלים בלבד. הפרש של עשרים וחמישה אחוזים מהמחיר המוצע לפניו, היה הרבה יותר ממה שיכל ליפול בתחום הסבירות, וראובן החליט לגשת לחנות ולומר לשמעון, הבעלים, בדיוק מה דעתו על הדבר הזה.

מיד כשנכנס לחנות, וכלי להתחשב בקהל הרב שכרה אוזניו למוצא פיו של המוכר בעניינם של מכשירי התעמלות שונים, הציג את המודעה שתלש מן העיתון, ותבע בקול גדול לדעת מה פשר המחיר המופרך והיקר כל כך – יחסית – שנתבע לשלם אמש.

המוכר נבוך, הוא ניסה להסביר מול הקהל שהפך ברגע אחד לקהל עיון, שהמחיר הנקוב בחנות היה המחיר של אופני הכושר הללו במשך שנתיים ברציפות, בשבוע האחרון מובילה החברה המייצרת קמפיין להטמעת דגם חדש שלה, ולכן קיבלה החלטה אסטרטגית להכניס לשוק מספר מצומצם של יחידות מהמורל הישן והאיכותי שכבר התקבל בציבור וצבר לו מוניטין, במחיר הפסד, כדי לקבוע את המעמד הגבוה יותר של הדגם החדש ולגרום לאנשים מסוימים להעדיף לנסות אותו ובכך להחזירו לשוק.

המהרי"ם פארווא פקפק בטענה זו, מכח מה שמבואר במסכת בבא בתרא (קס): על תקנת 'גט מקושר'. מכיוון שהיה מקום שהיו בו כהנים שאינם יכולים להחזיר את נשותיהם לאחר גירושין, שהרי גרושה אסורה לכהן, והיו הם אנשים קפדנים ורגזנים, ובעת כעסם ורתיחתם היו מזדרזים לכתוב גט ולגרש את נשותיהם – לכן תיקנו חכמים שצריכים לגרש בגט מקושר, שהכנתו לוקחת זמן ממושך, וברבים מהמקרים עד להשלמת הכנת הגט כבר יירגע הבעל מזעמו ויחזור בו מלגרש את אשתו.

מכאן רואים, כתב התורת חיים על אתר, שכשארם עושה דבר מחמת כעסו, אין הדבר נחשב כנעשה בלי דעת, והוא מועיל. שהרי אם לא היה מועיל, מדוע חששו חכמים כלל מגירושין של כהן כעסו? הלא אם יתברר שגירש בכעסו, לא תהיה לפעולת הגירושין תחת כעס כל משמעות ויגם מינוי הסופר כשליח לא יועיל. ומכאן כך הקשה גם על הרמ"א לגבי מחילת חוב ממוני, שמגט מקושר יש להוכיח שמחילה כן מועילה אפילו שנעשתה דרך כעס.

כדי ליישב את דברי הרמ"א, מחלק מהרי"ם פארווא בין דיבור דרך כעס ובין מעשה שנעשה מתוך כעס, שגם להסוברים שמחילה דרך כעס אינה מועילה היינו בגלל שהיא נעשית בדיבור, אבל כשארם עשה מעשה ממש, הוא תקף, למרות שסיבת העשייה הייתה כעס [וצריך לומר שהגט נכתב בידי הבעל, כי האמירה לסופר לכתוב אף היא אינה עשייה אלא דיבור בלבד]. ותירוץ נוסף: ייתכן שאכן הגט אינו מועיל כי נעשה בכעס, אך עדיין די בריח הגט (אבן העזר סימן ו סעיף א) כדי לפסול את האישה לכהונה, ולזה חששו כשתיקנו את תקנת 'גט מקושר'.

ג. 'אשר נשבעתי באפי' - שבועה בכעס מועילה?

שאלה נוספת שנידונה שם בשו"ת מהרי"ם היא שלפי ההנחה שמחילה בכעס אינה בעלת משמעות של מחילה, יקשו דברי הגמרא (חגיגה י.). שם אמר רבי יהושע שהיתר נדרים יש להם על מה שיסמוכו, שנאמר "אשר נשבעתי באפי", [מתבת "באפי", אנו למדים שבא ללמד שכוונתו לומר יכול אני להישאל על השבועה יען שמחמת אפי הוא שנשבעתי]. ולכאורה ניתן ללמוד שם דבר נוסף, שלמרות שהשבועה הייתה בועם, 'באפי', למרות זאת הייתה צריכה התרה, והרי שבועה חלה למרות שנעשתה בכעס.

שאלה זו יישב שם השואל: רק באדם בן אנוש שייד לתלות ולהניח שכשעשה דבר בכעס, אין הדבר מהווה הסכמה וגמירות דעת, וכעסו אנסו. אולם כלפי שמיא לא שייך כמובן לומר דבר כזה, ולא אדם הוא ויתנחם. ולכן וראי שאין הברל בין שבועה ב'אפי' לשבועה שלא באפי. ומהרי"ם פארווא עצמו מיישב שם ומביא ראיות שגדר חל גם בדרך כעס מדין מיוחד בנדרים ואין ללמוד מכך לשאר דיני התורה.

הלכה למעשה נפסק שם שביטול השליחות אינו מפקיע את השליחות מאחר שנעשה בכעס, ובצירוף כמה היתרים שם הותרה האישה להינשא במסירת הגט מחדש בידי השליח.

כך הוא גם כחתם סופר (חושן משפט סימן קל) לגבי אדם שקיבל על עצמו את כללי הקהילה אך אחר כך התקוטט עם נבחרי הקהילה והללו אמרו לו דרך כעס שמוחלים לו על חובותיו. החתם סופר קובע שלא זו בלבד שאינם יכולים למחול שלא במעמד כל בני הקהילה, אלא שאפילו אם כולם היו שותפים למחילה, הרי שעל פי פסק הרמ"א אין משמעות למחילה זו שנעשתה דרך כעס. את

מבחינה הלכתית. שאלה זו היא שאלה שכיחה מאד, פעמים רבות כאשר מוכר או שכיר נכנסים לוויכוח מול הלקוח או המעסיק, קורה שבלהט המשא ומתן מסתלקים מבלי לקחת תשלום או עם תשלום חלקי, ועולה השאלה האם זו נחשבת מחילה.

שאלות אלו כואבות ובווערות בעיקר במקרים שבהם המתחייב אינו מכיר כלל את זה שכנגדו, נותני שירותים למיניהם, המעות נותרו בידו ונפשו בשאלתו אם לשקוע בחיפושים אחרי זה שכנגדו או להסתמך על מחילתו הנועזת.

הרמ"א (סימן שלג סעיף ח) הביא את דברי רבינו ירוחם (נתיב כט חלק ג) שכאשר אמר המעסיק לפועל שעמו היו לו דין ודברים, 'לך מעמדי', בפני שנים, אין הפועל חייב לו עוד, למרות שלא הייתה מחילה מפורשת. ויש אומרים שאם אמר לו זאת בדרך כעס, אין זו מחילה.

כך מצאנו גם בשו"ת מהראנ"ח (חלק א סימן קיא) שדן במקרה שבו ממונה הקהל תבע מאחד מאנשי הקהילה כספים שחייב לקהילה, אותו אדם היה בעברו ממונה הקהל בעצמו והחלו בחילופי עלבונות הדדיים סביב תפקודם כממונים ועלבונות על חמתם וכבוד משפחותיהם. לפי תקנות הקהילה במקרה של העלבת עובד ציבור נקצב קנס שאותו משיתים על המעליב, ונוצר שם דיון שלם אם הממונה היה נחשב עובר ציבור לגבי אותם חובות שאת תשלומם דרש.

אחת הסברות שהועלתה לפטור את המעליב, הייתה שהממונה עצמו בתוך כדי המריבה זרק בכעס וחימה שהוא מוחל לזה שמולו גם אם חטא כנגדו. על כך כתב מהראנ"ח שמחילה זו אינה נחשבת מחילה כלל, אין זו כי אם 'פטומי מילי בעלמא', וכוונת האומר כן בכעסו הייתה לרמוז שהוא רוגז על אנשי הקהילה שאינם נעמדים לצדו, ולא למחול לזה שכנגדו על הקנס שאמור לשלם, ובפרט שהקנס הוא על כבוד הקהילה ולא על כבוד הפרטי של עובד הציבור ולכן אינו יכול למחול על כך.

מתוך הדברים אנו למדים שמחילה על בזיון אינה מועילה כאשר היא נאמרת מתוך כעס וחימה, וכל שכן נוכל לומר לגבי מחילת ממון שאינה מועילה כשנאמרה מתוך כעס, שאין כוונתו למחילה.

ב. הקושיה מתקנת 'גט מקושר'

מחילה מתוך כעס בנושא אחר לחלוטין התגלגלה לפתחו של רבה של בריסק, רבי יעקב מאיר פארווא (שו"ת מהרי"ם סימן לה, וראו פתחי תשובה חו"מ סימן שלג סקי"ז ואה"ע סימן קנד סדר הגט סקמ"ג): שליח הביא לאשה גט ממרחקים, אך דרש שישלמו לו חלק מהוצאות הדרך והוצאות נוספות. כמה מהנוכחים צעקו על השליח, והוא איבד את סבלנותו וצעק בלשון אשכנז "האלט אייך גאר, מאכט אייך וואס איר ווילט מיט דעם גט, איך וויל שוין גאר ניט" (=קחו לכם הכל, עשו בגט כרצונכם, אני כבר איני רוצה מאומה), ויצא מן הבית בועם.

נוצרה בעיה מהותית – שליח שהסתלק משליחותו, אינו יכול לחזור בו בלי לקבל מינוי מחודש לשליחות, והבעל היה במרחקים. האם תיוותר האישה בעגינותה?

טען תלמיד חכם אחר שלפי דברי הרמ"א לגבי מחילת ממון שאמירה דרך כעס אינה נחשבת כלום, אם כן גם כאן לא נחשב הדבר שהשליח הסתלק משליחותו ועדיין שליחות קיימת והוא יכול לחזור ולמסור את הגט ליד האישה מכח השליחות שמינה אותו הבעל והגט כשר.

הקושיה מתקנת גט מקושר, מתרגם גם החתם סופר ששם הגט חל מפני שעושה מעשה בפני בית דין ועדים, אך בלי זה אין למחילה תחת כעס כל משמעות.

ד. כשעשו קנין מועיל גם אם היה דרך כעס

בשו"ת מהרי"ט (חלק ב' חושן משפט סימן קיח) דן בשאלת הקהילה היהודית בעיר ברוסה לגבי ראובן שהשכיר בית לשמעון לתקופה של שנים עשר חודשים ונשבעו המשכיר והשוכר זה לזה שלא להפסיק את החוזה באמצע – דהיינו שראובן לא יוציא את שמעון בשום אופן מן הבית באמצע התקופה וכן שמעון ישלם בכל מקרה את דמי השכירות גם אם יוציאוהו מהבית.

באמצע התקופה התגלעה מריבה ביניהם בנוגע לתיקון כלשהו שהיה נדרש בבית, ובתוך כדי המשא ומתן שהתעצם ביניהם, כעס המשכיר ואמר לשוכר: "פנה את הבית!" – קפץ השוכר על המציאה ופינה את הבית, וטענתו בפיו שעכשיו כשעשה זאת על פי הוראת המשכיר, מחל המשכיר על התחייבותו המקורית שלפיה גם אם יאלץ לעזוב את הבית ימשיך לשלם את דמי השכירות עד סוף השנה. כנגדו טוען המשכיר, שתובע את דמי השכירות, כי מה שאמר 'פנה את הבית' היו דיבורים בעלמא, שהרי התחייב לא לפנותו, והם נאמרו בתוך כעס וממילא הם נעדרים משמעות לחלוטין.

המהרי"ט נוקט שאין לדון את האמירה הזו כמחילה, והביא דוגמה לדבר מנידון הגמרא (בבא מציעא ק"ז): לגבי כותל אבנים שנפל, כשאמר בעל הכותל לבעל החצר קח את האבנים, כל עוד שלא הוציאו הוצאות יכולים הצדדים לחזור בהם מדבריהם, כי אינם מתכוונים באמת להקנות אלא לדחות את ההכרעה בנושא שבויכוח ולהרוויח זמן.

הוא מבסס את דינו על דבריו של הרמב"ם בהלכות מכירה (פרק ה' הלכה יא) שישנם דברים שאינם צריכים קנין, ואין לקנין בהם טעם אלא כדי להודיע שאין הרברים כמשחק וכמהתל אלא שגמר בלבד, ומדבריו מבואר שבכל מקום שיש לחוש שמא לא פעל האדם מחפץ לב, ולא גמר בלבד, לא מועיל הדבר כלל עד שיעשו קנין. דרך העולם היא שאדם כועס ואומר לפועל 'אתה מפוטר' או לשפחתו 'לכי לדרכך', אם יעלה על הדעת שישנה כאן גמירות דעת ומחילה? אלא כל שמוכח שנאמרו הרברים מתוך כעס ומריבה, אינם חלים כלל בלא קנין.

מסקנתו היא שמחילה בלא קנין שנעשתה דרך כעס אינה מחילה. ואילו אם נעשתה בקנין, היא מועילה אף שנעשתה בדרך כעס. [אפשר שגישה זו תיישב את הקושיה שהבאנו לעיל מתקנת ג'ט מקושר', שהרי נתינת גט היא מעשה קנין, ויתכן שלכן היא מועילה אפילו כשהדבר נעשה במצבי לחץ, ולכן הוצרכו חכמים לתקן גט מקושר כדי למנוע את מקרי הגירושים הרבים בקרב כהנים שלא יכלו להחזיר את נשותיהם].

כך פסק הלכה למעשה גם בשו"ת דרכי נעם (חושן משפט סימן ג) לגבי משכיר דירה שקצה נפשו בדחיות התשלום מצד השוכר, ופינה אותו מביתו תוך שהוא אומר שהוא מוחל לו על מה שנתר מוזמן השכירות. ופסק, שכל שלא עשו קנין, אין משמעות למחילה זו שנעשתה בכעס ובדברים בלבד, והשוכר חייב לעמוד בהתחייבותו המקורית.

מדבריהם למדנו שלדעת רוב הפוסקים, מחילה שנעשתה בכעס אינה מחילה. אך למרות זאת, כפי שכתבו המהרי"ט ושו"ת דרכי נעם שכשעשו קנין מועילה המחילה אף שנעשתה בדרך כעס.

ה. דעת רעק"א שכעס אינו מונע חלות המחילה

כנגדם, דעת רבי עקיבא איגר (שו"ת החדשות חושן משפט סימן ה) שמאחר שמחילה אינה צריכה קנין, ומאחר שכעס אינו מהווה אי-שפיות זמנית והרי הכועס כפיקח לכל דבר, ממילא אין סיבה להחריג את דינו מדיני המחילה הכלליים, ולכן פסק בדין שבא

לפניו שהמחילה חלה למרות שנעשתה בדרך כעס. וכל זה כשאמר בלשון מחילה, משום שלא מצאנו שקנין בכעס ייחשב קנין בטעות, או שמחילה בכעס תיחשב למחילה בטעות. אמנם גם לפי דבריו, כאשר אמר בלשון אחרת דרך כעס, פעמים שיש לפרש את דבריו בשל העובדה שנאמרו דרך כעס, שאינם מכוונים למחילה.

את דברי הרמ"א שיש אומרים שכשאמר בכעס 'לך מעמד' אין זו מחילה, הוא מפרש שבגלל הכעס מתפרשת הלשון 'לך מעמד' כמי שדוחפו לחץ, שאינו רוצה עוד לראות פניו, אך לא כמחילה. ורק אם היה אומר לו בלשון מחילה גמורה במפורש, היתה המחילה חלה למרות הכעס.

אמנם שאר האחרונים דנו מדברי הרמ"א גם למחילה מפורשת, וכן היא דעת האמרי בינה (הלכות דיינים סימן כ אות ה) בהדיא.

ו. מחילה עם מעשה

מדברי רבי עקיבא איגר שעסק במקרה שבו הנושה/המשכיר קרע את השטר, משמע שלדעתו אין חילוק בין אמירה בלבד לקריעת השטר.

אכן בשו"ת ר"י מיגאש (סימן נח) פסק בדין ודברים בין מחותנים שהגיע לפניו, שכשרקע את השטר בזמן שאמר שמוחל, שוב אינו יכול לחזור בו. וביאר באמרי בינה שאף שמחילה אינה צריכה מעשה, מכל מקום כשנעשית דרך כעס אינה מועילה, ורק כיון שעשה מעשה מוכח שגמר בדעתו למוחל ולכן שוב אינו יכול לחזור בו.

סיכום השיטות העולה מכל הנ"ל: פשוט דעת הרמ"א שלא מועילה מחילה דרך כעס, אך רבי עקיבא איגר מפרש שמועילה מחילה דרך כעס, ורק לשון 'לך מעמד' גריע טפי. לדעת המהרי"ט והדרכי נעם כשעשה קנין מועילה המחילה גם כשנעשית דרך כעס. וכשעשו מעשה ולא עשו קנין: בשו"ת הר"י מיגאש מבואר שכשעשה מעשה גמר בדעתו ומועילה המחילה. ולדעת החת"ס ומהרי"מ פאדווא דברר שמצריך מעשה ועשה מעשה מועיל אף אם עשה זאת בדרך כעס.

ז. אמירה בנחת במצב של כעס

במקרה שלפנינו דיבר בעל החנות בנחת, אף שפעל מתוך כעס ועלבון. למרות זאת נראה לדוננו כמוחל מתוך כעס שהרי כעס בליבו.

כך מבואר בשו"ת דבר יהושע (חלק ג' חושן משפט סימן ה) בתשובה להג"ר נתן גשטטר זצ"ל לגבי שידוך שנתברר שהחתן מגמגם ותבע צד הכלה בבית דין שרוצים לבטל השידוך, וצד החתן אמרו שגם הם אינם רוצים להשתדך באנשים שעושים כזה בזיון שהלכו לבית דין על זה. כשתבעו צד החתן מצד הכלה את הקנסות שקנסו בעת השידוך על מקרה של ביטול השידוך, טענו צד הכלה שכבר מחלו על זה כשאמרו שגם הם אינם רוצים בשידוך. והשיב שם בתוך דבריו שווראי אמרו כן מחמת גודל כעסם על צד הכלה, ודעת הרבה פוסקים שלא מועילה מחילה בצורה כזו.

והוסיף שאף שכשדברו כך, לא היה זה בפני צד הכלה כלל אלא בפני הרב, ולכן מסתבר שעצם האמירה הייתה בניחותא ולא בדרך כעס, מכל מקום כיוון שברור שבעת שדיברו היה בלבם כעס על צד הכלה, שוב אין כאן מחילה ופטור בלב שלם ולכן לא חלה מחילה. הוא מבאר שהסיבה שמחילה דרך כעס אינה מועילה, אין זה משום שהעושה בעת כעסו נחשב כעושה שלא מרעת. הוא מביא את דברי הגמרא (עבודה זרה מד:) שאדם יכול לחזור בו ממה שעשה דרך כעס, ומשמע שאם לא חזר בו אין הדבר מתבטל מאליו, ואם כן מבואר שמה שעשה עשוי, אלא שמחמת שעשה זאת מתוך כעס לא נעשה הדבר בלב שלם ולכן יכול אחר כך לחזור בו. ואם כך הם פני הדברים, אם כן אין חילוק בין אם אמר דרך כעס או שהיה כעס רק בלבד, שמכל מקום לא עשה הדבר בלב שלם ואין כאן מחילה

גמורה שאי אפשר לחזור בו ממנה.

ה. כשעמד במחילתו

בנידון שלפנינו יש טעם נוסף להחזיק ולהעמיד את המחילה על מכוונה. מאחר שבמשך קרוב לחצי שנה המשיך שמעון לצאת ולבוא בחנותו של ראובן ומעולם לא אמר לו ראובן שהוא חוזר בו ממחילתו, והרי ודאי שבמשך הזמן שכך כעסו ואם כן נתקיימה המחילה גם שלא במצב של כעס.

סברא זו נידונה לפני הגאון בעל חקרי לב (יורה דעה סימן רלו) לגבי רב שהתפטר מתפקידו מתוך כעס וכעבור תקופה ארוכה נתרצה לחזור, ועלתה השאלה אם כעת צריכים למנותו מחדש בפורום המורחב של פרנסי העיר. וכתב החקרי לב שאף שהתפטרות נעשתה מתוך כעס, מכל מקום כיון שחלף זמן רב ועדיין עמד הרב בפרישתו מהוראה ויתר תפקידיו הרבניים, יודו כולם שכעס אינו נמשך ללא גבול וכמו שכתבו בספר חסידים (סימן תרנה) ובשו"ת חות יאיר (סימן פה) שהשינה מפיגה את הכעס. ואם כן נמצא שעמד בו בהתפטרותו גם שלא בשעת כעס.

מכאן לנושא שלפנינו, נראה ללמוד שהמחילה קיימת גם לפי הסוברים שמחילה מתוך כעס אינה מחילה. אלא שבחנות שיש לה חובות רבים, ואינה ממחרת בשום פעם לגבות את החובות לאלתר, יתכן שאין ראייה מהשתיקה ואפילו עבר זמן ארוך. ואם כן, יש לכבד את פרטי המקרה לאשורו.

ט. מחילה מתוך צער

עוד יש לדון, האם מאחר שמחל מתוך צער ועגמת נפש ובושה מלקוחותיו, לא הייתה דעתו מיושבת עליו לכדי גמירות דעת, ואולי מסיבה זו לא יתחשב המחילה כלום.

וכבר דנו האחרונים בשאלה זו (שו"ת מהרש"ם חלק ג סימן לא; דובב מישרים חלק ב סימן לח) והוכיחו שמחילה בסגנון המחילה שלפנינו חלה, ואינה דומה לסוג המחילה מתוך צער שלגביה מבואר בתוספות (כתובות סג: ד"ה אבל) שאין כופים אשה לצאת בלא כתובה, כי מחילתה נעשית מתוך צער ואינה מחילה, ולהרחבה בחילוק הדינים ראו שם, וראו ראית הדובב מישרים מדברי הרמב"ן על התורה (ויקרא יב ז) בנידון שבועת יולדת).

ישנם עוד מקורות שבהם נראה שפעולה מתוך צער אינה נחשבת: במחנה אפרים (זכיה מהפקר סימן ו) לגבי אבידה מדעת, ובגליוני הש"ס (כבא בתרא טז:) לגבי איוב, שאין אדם נתפס בשעת צערו. אך בכל המקומות ניתן לפרש שכשעושים מתוך צער אין כוונתם לתכלית המדוברת, אך לעולם כשאומר במפורש שמוחל, מועילה המחילה אף כשנעשתה מתוך צער, וכדברי הפוסקים שהבאנו.

י. ספק, וספיקא דדינא במחילה

נתבאר שהנידון עומד במחלוקת הפוסקים האם המחילה שנעשתה בכעס בלי קנין ובלי מעשה מועילה, שלדעת רעק"א היא מועילה משום שיש כאן לשון מחילה מפורשת, ועוד שיש אחרונים (מהרש"ם שם ודובב מישרים שם) שהבינו בתורת חיים שהבי"א

הביא בזה מחלוקת הפוסקים, (וע"ע באמרי בינה שם, ובכנה"ג סימן שלד הגה ב"י ס"ק יב), ושגם דעת התורת חיים עצמו שמחילה מועילה. ומעתה יש לדון מה הדין בוודאי חוב וספק במחילה.

במשנה (כבא בתרא קעג.) נפסק: "האומר לבנו שטר בין שטרותי פרוע ואיני יודע איזהו, שטרות כולן פרועין. נמצא לאחד שם שנים, הגדול פרוע, והקטן אינו פרוע". ומבואר שכאשר יש וודאי חוב וספק פירעון אין אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה, אלא מעמידים החוב בחזקתו עד שנדע שבוודאי נפרע. וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סימן סה סעיף כג), וכתב הרמ"א שכן הדין גם בספק מחילה שהקטן מחול והגדול אינו מחול, לפי שמעמידים החוב בחזקתו.

רבי עקיבא איגר בגליון חו"מ (שם) מביא שהבית שמואל (אבה"ז סימן סו ס"ק ט) כתב שכן הוא גם כאשר יש מחלוקת הפוסקים האם חלה המחילה שהחוב עומד בחזקתו, אולם הוא דן לחלק שדווקא כאשר יש ספק האם נעשתה מחילה, אך כאשר ודאי היה מעשה מחילה, ורק יש ספיקא דדינא לגבי חלות המחילה, חוזר הדבר להידון לפי המחזיק בממונו, והוא נחשב המוחזק. והביא ראיות לשני הצדדים, ומה שרעק"א דן כמסתפק, רעו וידידו הבית מאיר (אבה"ז שם) כתב כדבר מוכרע, שבספיקא דדינא שהבעל חוב עצמו מסופק אינו יכול להוציא מהחייב. וראה בחזו"א (סימן סה ס"ק ז) מה שדן בנידון.

ולכן יכול הנתבע לומר 'קיים לי' כהבית מאיר שבספיקא דדינא הדרינן לדינא דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ויכול לבוא בטענת 'קיים-לי' כהפוסקים שהמחילה חלה במצב כמו זה שלפנינו, ולא ניתן יהיה לתבוע ממנו לשלם את ההפרש במחיר האופניים.

וזה דבר המשפט

- נחלקו הפוסקים בדינה של מחילה דרך כעס שלהרבה פוסקים אינה מועילה, ורבי עקיבא איגר פוסק שמועילה. ואם עשה מעשה בעת המחילה, דעת הר"י מיגאש שהמחילה מועילה, וכשעשה קניין דעת כמה פוסקים שוודאי מועילה.
- נחלקו הפוסקים גם בדינה של מחילה דרך צער, אך לדעת הרבה מהפוסקים היא מועילה.
- בנידון שלפנינו, ראובן, רוכש האופניים, יכול לטעון 'קיים לי' כהבית מאיר שבספיקא דדינא במחילה מועילה חזקתו בממונו, ויכול החייב לטעון טענת 'קיים-לי' כהפוסקים הסוברים שמחילה בכעס ובצער נחשבת מחילה ואינו צריך לשלם לשמעון את הפרש הסכום.

מודעה רבה לאודייטא

ניתן להשיג את הספר 'מכתלי ביה"ד' ברכים א' וב',

ובו עשרות פסקי דין נבחרים מתוך המדור בדיני ממונות הלכה למועשה.

מוגשים בשפה ברורה השווה לכל נפש.

בטל': 66-55-22-1800

